

Eino KARHU,  
filologian tohtori

# Maiju Lassilan yhteiskunta- satiiri



*Elokuussa 1977 vietettiin Joensuussa Maiju Lassila-päiviä, jotka oli järjestänyt Joensuun korkeakoulu ja sen yhteydessä toimiva Pohjois-Karjalan kesäyliopisto. Päivien aikana esiteltiin Maiju Lassilan elämänvaiheisiin liittyviä uusia tutkimustuloksia ja pohdittiin hänen merkitystään Suomen sekä erityisesti Itä-Suomen kirjallisessa perinteessä. Esitelmätsijoina esiintyivät kirjailija Veijo Meri, kirjallisuuskriitikko Leo Lindsten, elokuvakriitikko Peter von Bagh, elokuva-alan työntekijät Pirjo Honkasalo ja Pekka Lehto, Joensuun korkeakoulun professori Hannes Sihvo ja petroskoilainen kirjallisuudentutkija Eino Karhu, joka osallistui Lassila-päiviin järjestäjien ystävällisestä kutsusta ja piti esitelmän otsikossa mainitusta aiheesta.*

Jo tämä yhdyssana — yhteiskuntasatiiri — osoittaa, että satiiri on tekemisissä yhteiskunnallisen todellisuuden kanssa. Vaikka satiirikot poikkeavat melko usein ulkonaisesta totuudenmukaisuudesta, käyttävät mielikuvituksellisia ja fiktiivisiä aiheita, satiiri jos mikään on kirjallisuudenlaji, joka on yhteiskunnallisesti osallistuvaa taidetta. Satiiri ei välttele selviä kannanottoja, se on tavallaan yhteiskunnan ja sen edustajien arvostelua, määrätty tapa suhtautua elämän realiteetteihin. Satiirin kuten huumorinkin aseena taiteessa on nauru, pila, ironia. Teoreetikot sanovat, että satiiri ja huumori ovat estetiikan kannalta komiikan kaksi eri lajia. Huumoriin verrattuna satiirinen nauru on laa-

tuaan kovakouraisempaa, hyökkäävämpää ja murhaavampaa. Satiiri asettaa tavallisesti naurun alaiseksi kaiken sen, mikä elämässä ja ihmisissä on kestämatöntä, vanhentunutta, aikansa elänyttä. Kuuluisan venäläisen satiirikon Saltykov-Stšedrinin sanontaa käyttäen satiirin päätehtävänä on »saattaa kaikki aikansa elänyt varjojen valtakuntaan». Satiirinen nauru mitätöntää homehtuneet auktoriteetit ja kuluneet mielipiteet, repii alas verhot ja naamiot, paljastaa sekä ihmisissä että ilmiöissä niiden ulkokuoren ja toisaalta niiden sisäisen arvon välisen epäsuhteen.

Yleistävämmässä mielessä tämä ulko-

naisen ja sisäisen välinen epäsuhte muodostaakin satiirisen naurun varsinaisen kohteen. Jos haetaan esimerkkejä Maiju Lassilalta, niin voidaan todeta, että monet hänen koomillisista talonpoikaissankareistaan ovat ulkonaisesti olevinaan itenäisiä, riippumattomia isäntiä, jotka kerskailevat leveästi omaisuudellaan, mutta todellisuudessa he ovat omaisuutensa orjia, heidän henkinen maailmansa on kaikkea muuta kuin vapaa. Groteskimaisella naurullaan kirjailija osoittaa miten hullunkurisesti omistusmentaliteetti voi väärentää käsitykset ihmisyydestä ja ihmisarvosta.

Satiirinen nauru ei suinkaan vain paljasta pelkästään yhteiskunnallis-ideologisessa mielessä, vaan sillä on oma estetiikkansa, oma kuvakielensä. Satiirinen näkökanta todellisuuteen määrää taideteoksen tyylin ja sävyn, juonen ja henkilötyypit, teoksen yleisen rakenteen ja ilmapiirin.

Suomalaisessa sanataiteessa satiirilla on jo melko pitkä historiaansa. Sen juuret ovat kansanrunoudessa, saduissa, sananparsissa. Satiirin jälkiä on olemassa myös kirjallisuuden varhaisvaiheilta, muun muassa Jaakko Juteinin, Kaarlo Akseli Gottlundin, Pietari Hannikaisen tuotannossa.

Kehittyneemmät taiteelliset piirteet satiiri sai kuitenkin vasta myöhemmin. Syvällisempi, taiteellisesti kypseneempi satiirinen näkemys edellyttää että on olemassa jo suhteellisesti kehittynyt yhteiskunta. Ja myös kirjailijalta odotetaan jo melko kehittyntä yhteiskunnallishistoriallista näkemystä ja ajattelua.

Suomalaista yhteiskuntaa on totuttu pitämään suhteellisen nuorena. Väinö Linna on puhunut muistaakseni 60-luvun alussa, että varsinaisen Suomen kansa oli silloin vasta siirtymässä muinaisesta tuohikulttuurista nykyaikaisempiin elämänmuotoihin. Ja Aaro Hellaakosken eräs aforismi kuuluu: »On miltei sääli rotuamme. Se siirrettiin suoraan omasta lapsuudestaan mutten vanhuuteen». Siis voidaan olla eri mieltä siitä, milloin ja miten yhteiskunta muodostui, mutta omana aikanaan se kuitenkin syntyi.

Maiju Lassilan Pirttipohjalaiset-romaanista voimme löytää seuraavat, hieman ironiset sanat: »Niinä aikoina, joista tässä kirjassa on puhe, oli Pirttipohjassa, kuten olemme huomanneet, jo täydellisesti kehittynyt yhteiskunta kaikkine vikoinensa ja hyvine puolinsensa. Kaikki kansallisen elämän ilmiöt olivat jo muodostuneet

ja kehittyivät alkutuoreutensa voimalla. Kerta olikin Jumppanen Pirttipohjaansa ylistäessä tapansa mukaan sattunut sotkeutumaan, niin että kieli sotki selvän ajatuksen ja hän tuli sanoneeksi: — Me olemme yleensä jo niin täydellisesti tässä elämän rustauksessa, että meillä on yksinpä täydellisyyden ihan täydellinen puute.»

Lassila oli selvillä siitä, että suomalaista yhteiskuntaa tämän sanan nykyaikaisemmassa merkityksessä ei aina ollut olemassa. Yhteiskunta muodostuu, kehittyy ja muuttuu historiallisen ajan puitteissa. Samalla muuttuu kaunokirjallisuuden luoma kuva yhteiskunnasta, se on myös kehityksen alainen. Ja satiirinen suhtautuminen yhteiskuntaan käy mahdolliseksi vasta määrättyssä historiallisessa vaiheessa.

Kun puhutaan Suomen viime vuosiaan kirjallisuudesta, niin esim. Runebergistä voidaan sanoa, että hän ei vielä kuvannut niinkään paljon Suomen yhteiskuntaa, kuin suomalaista patriarkaalista kyläyhteisöä. Yhteiskuntaa sen kehittyneemmässä muodossa ei oikeastaan ollut vielä olemassa. Patriarkaalisen kyläyhteisön tuominen kirjallisuuteen oli sinänsä suuri taiteellinen löytö, koska Runebergistä alkaa varsinainen kansankuvaus Suomen kirjallisuudessa. Mutta kansanelämä rajoittuikin Runebergin tuotannossa vielä patriarkaaliseen kyläyhteisöön, se ei ole vielä saanut selvempiä yhteiskunnallisia piirteitä. Saarijärven Paavo käy kovaa taistelua soitaa ja hallaa vastaan, mutta yhteiskunnallisessa mielessä hän on vielä melko kehittämätön, hänellä ei ole käsitystä omista oikeuksistaan eikä yhteiskunnan tarpeista.

Suomalainen kansakunta ja yhteiskunnallinen elämä olivat silloin vasta muodostumassa. 1830—40-luvun Suomessa väiteltiin vielä siitä, oliko Suomen kansalla ollenkaan kansallista historiaa. Oli sellaisiakin mielipiteitä (tästä kirjoitti mm. professori J. J. Tengström eräässä artikkelissaan vuonna 1836), että suurten ja mahtavien kansakuntien ohella oli pienempiä »epäpoliittisia» talonpoikaissankoja, joilla ei koskaan tulisi olemaan merkittävämpää osaa maailman historiassa.

Mutta yhteiskunta kehittyi, suomalainen kansakunta oli muodostumisvaiheessa ja se tunsu kipeätä tarvetta oppia ymmärtämään omaa menneisyyttään, nykytilaansa ja tulevaisuuttaan. Tämä ilmeni myös kaunokirjallisuudessa. Juuri Sakari Topelius, joka piti aikanaan esitelmän aiheesta: Onko Suomen kansalla historiaa,

oli ensimmäisiä kaunokirjailijoita, joka Välskärin kertomuksissa ja muissa teoksissaan rupesi kuvaamaan Suomen kansan historiallisia vaiheita.

1860-luvulla, kapitalismin läpimurron kaudella, yhteiskuntaelämä Suomessa sai ensi kertaa avoimesti poliittisen luonteen. Nyt ei enää puhuttu epäpoliittisista talonpoikaiskansoista, vaan ryhdyttiin perustamaan poliittisia puolueita. Ja tätä pidettiin aivan luonnollisena kehityksenä. Varsin kuvaava tässä mielessä oli eräs artikkeli lyhytikäisessä *Litterär Tidskrift* -lehdessä. Artikkelin otsikkona oli: Suomi siirtyy poliittiseen elämään. Tekijä totesi että kaikki kansat saavuttavat omansa aikanaan sellaisen historiallisen vaiheen, jolloin poliittiset puolueet, yhteiskunnan jakautuminen eri poliittisiin leireihin, ovat vain luonnollisia ilmiöitä.

Puolueitten rajankäyntilinjana oli tuolloin vielä kansalliskysymys ja kielikysymys. Mutta jopa fennomaanien taholta suhtauduttiin eri tavoin tähän kysymykseen, jossa ilmenivät myös yhteiskunnalliset ja esteettiset erimielisyydet, erilaiset käsitykset Suomen kansasta. Niin sanottu suomalaisuusliike käsitti sekä porvarillisen että kansanomaisen linjan. Kansanomaista linjaa edusti esimerkiksi Aleksis Kivi. Nimenomaan talonpoikaissäätö oli Kivelle tärkein ja läheisin senaikaisessa sääty-yhteiskunnassa ja juuri tämän säädyn tulevaisuuteen liittyivät hänen ajatuksensa koko maan tulevaisuudesta. Myös taiteilijana Kivi oli radikaalisesti kansanomainen, herkkä kansan puhetavalle ja psykologialle. Kivi oli parhaita kansanelämän tuntijoita Suomen kirjallisuudessa. Kiven tuotannossa tapahtui suomalaisen kansankulttuurin ja eurooppalaisten kirjallisten perinteiden loistavin synteesi. Ja Kiven kansanomaisuus ja laajanäköisyys olivat eräille fennomaaneille liikaa, kun taas Kivi puolestaan piti heitä rajoittuneina ja ahdasmielisinä.

Yleensä kansanomaisuus, yhteiskunnallisuus ja historiallisuus saavat yhä enemmän jalansijaa 1860-luvun kirjallisuudessa. Runebergin antama kuva patriarkaalisesta kyläyhteisöstä oli vielä staattinen, tässä yhteisössä ei tapahtunut mitään kehitystä, ei ollut mitään ristiriitoja. Runebergin estetiikan kannalta ristiriitojen ja epäsuhteiden kuvaaminen yhteiskunnassa ei ollenkaan kuulunut taiteen tehtäviin. Pääasia oli harmonian löytäminen. Runebergin niin sanottu ideaalirealismi esitti henkilönsä eepillis-sankarillisella tasolla. Siksi varsinaisella satiirilla ei ollut paikkaa hänen tuotannossaan.

Tähän verrattuna jo Topeliuksen kuvaama maailma, Kivestä ja Wecksellistä puhumattakaan, on paljon dynamisempi, ristiriitaisempi ja moniloteisempi. Eräänä Kiven tuotannon erikoispiirteinä on syvä historiallisuus ja perspektiivin tunto. Kiven taiteessa kansanelämän ilmiöt saavat monimerkityksellisen sisällön, ne ovat kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä etnografisia kuvauksia. Siksi Kiven teokset tarjoavat yhä uusia tulkinnan mahdollisuuksia. Ja Kivi oli myös satiirinen kirjailija. Satiirista kohtia ja sävyjä voi havaita Nummisuutareissa, Kihlauksessa, Seitsemässä veljeksessä. Hänen näytelmänsä *Olviretki Schleusingenissa* on tavallaan satiirinen parodia sodasta.

1880-luvun realismi oli yhteiskunnallisessa mielessä kriittistä realismia, jolle satiirinen kuvaamistapa oli melko läheinen. 1880-luvun realismin yhteiskunnallisena taustana olivat voimistuvan kapitalismin aiheuttamat epäkohdat ja ristiriidat. Kansallisliike joutui kriisivaiheeseen, kielikysymys menetti entisen merkityksensä. Nuorsuomalaiset kirjailijat panivat pääpainon yhteiskunnallisiin ongelmiin. Työväenkysymys ja torpparikysymys heräsivät. Kirjallisuudessa, varsinkin proosassa, voimistui yhteiskunnallisanalyttinen suuntautuminen. Romaanin laatu muuttui huomattavasti, siitä tuli yhteiskunnallis-psykologinen romaani. Huomio kääntyi kansanrunoperinteestä ja mytologiasta yhteiskunnan nykyvaiheeseen, sen monipuoliseen erittelyyn. Samoin muuttui myös romaanin sankarityyppi. Kiven Seitsemässä veljeksessä sankarina esiintyi vielä patriarkaalinen sukukollektiivi, Jukolan veljeskunta (missä ilmenee tämän romaanieepoksen läheinen yhteys kansanruno- ja satuepiikkaan). 1880-luvun realistisen romaanin henkilötyypit olivat jo paljon yksilöllistyneimpiä. He olivat erkaantuneet jo kauemmas varsinaisesta kansanelämästä, joten romaanin eepillisyyttä huomattavasti kaventui. Monille romaanihenkilöille, kuten nuorelle Heikki Vuorellekin Arvid Järnefeltin *Isänmaassa*, yhteyden löytäminen kansaan muodostui aika hankalaksi ongelmaksi. He olivat tavallaan »aikansa lapsipuolia», kuten Santeri Ivalon romaanin otsikko kuuluu.

Yksilön ja yhteiskunnan välinen ristiriita kärjistyi erittäin voimakkaasti uusromantikoksen tuotannossa. Tässä yhteydessä me saavumme jo välittömästi Maiju Lassilaan, koska hänkin aloitti uusromantikona.

Rantamala-Lassilan Harhama-esikoisromaanin oli yritys luoda mittava yhteiskun-

nallinen eepos uudella, uusromanttisella tasolla. Harhama on moniosainen romaani, jossa tekijä pyrki tietoisesti käsittelemään miltei kaikki aikansa kipeitä kysymyksiä — yhteiskuntapoliittisia, kansallisia, filosofisia ja eettisiä. Romaanin yhteiskunnallinen ponsi on uusromantikoille luonteenomaisessa yleisen kriisin tunteessa. Uusromantikko Rantamalan johtoaiheeksi tuli juuri tunne nyky-yhteiskunnan kestättömyydestä, sen rappiosta, lähes tyvästä katastrofista, totuttujen käsitysten vararikosta, koska todellisuus Hiiden myllyineen ja Hornan luolineen oli kääntynyt ihmisyyden ihanteiden irvikuvaksi.

Rantamala-Lassila oli jo tässä alkuvaiheessaan kiinnostunut sosialistisesta työväenliikkeestä, missä hän erosi eräistä muista uusromantikoista. Vuosisadan alku oli hänelle »joukko-ihmisen synnyn» aikaa. Tällä hän tarkoitti ihmistä, joka tiedosti luokkasolidarisuuden ja luokkataistelun voiman.

Työväen astuminen historian näyttämölle itsenäisenä poliittisena voimana oli Lassilalle tärkein tapahtuma senaikaisessa Suomessa. Tämän tapahtuman tärkeiden tajuaminen asetti hänet henkilökohtaisen valinnan eteen, kysymys oli siitä, mihin leiriin hän itse tulisi kuulumaan. Tämän ongelman ratkaiseminen muodostui Lassilalle erittäin monimutkaiseksi, hänen kehitystiensä uusiin aatteellisiin kantoihin vaati sekä aikaa että ponnisteluja.

Harhama-romaanin omaelämäkerrallisen sankarin tunnusmerkkinä on palava myötäkärsimys köyhälistöä kohtaan, mutta samalla myös epäily ja häilyvyys. Yhteiskunnan ristiriidoista on tullut hänen omia sisäisiä ristiriitojaan, joista hän ei toistaiseksi löydä ulospääsyä. Itse joukkoihin ja niiden luokkatietoisuuden voimistumiseen Harhama suhtautuu kahtalaisesti. Yhtäältä hän näkee tehtäväkseen herättää sorretuissa vihaa olemassa olevaa järjestystä kohtaan ja niin muodoin kasvattaa heissä luokkasolidarisuuden tunnetta. Toisaalta hänestä näyttää, että poliittisissa joukkoilikkeissä ja luokkataistelussa kuihtuu inhimillinen yksilöllisyys. Tässä vaiheessa Lassilaan vaikutti vielä uusromanttinen individualismi.

Silti Lassila asennoitui jo Harhamassa yhteiskunnallisemmin, oli paljon demokraattisempi kuin monet uusromantikat. Lassila oli luonteeltaan yhteiskunnallinen totuudenetsijä, hän etsi oikeudenmukaisuutta sorrettuja joukkoja varten. Siksi hän tunsu vetoa käytännön toimintaan ja poliittisiin puolueisiin, kun taas esimer-

kiksi Leinolle tällainen toiminta olis ollut täysin mahdotonta. Leinon ylistämä yksilöllinen »hengen vapaus» ja Lassilan pyrkimys yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen joukkoja varten olivat eri asioita.

Synnynnäisenä humoristina ja satiirikkona Lassila kuului niihin vuosisadan alun kirjailijoihin, jotka myötävaikuttivat kansankuvauksen perinpohjaiseen murrokseen suomalaisessa kirjallisuudessa.

Kansankuvauksella tarkoitetaan kirjallisuuskritiikissä tavallisesti maalaisväestön kuvausta. Lassila kuvasi eniten maaseutua, talonpoikia ja torppareita.

Syyt kansankuvan murrokseen vuosisadan alun kirjallisuudessa olivat monet. Yhteiskunta oli käymistilassa, luokkaristiriidat kärjistyivät myös maaseudulla, torpparisto osallistui luokkataisteluun ja vallankumouksellistui nopeasti. Yhtenäistä kansaa, kansallista eheyttä ei enää ollut olemassa, mikä tuotti monille kirjailijoille suuren pettymyksen. Tästä johtuivat valittut kansan »turmeltuineisuudesta», »villeydestä», »animaalisuudesta» jne.

Mutta pelkkä pettymyskompleksi subjektiivisena syynä ei vielä riittänyt, oli olemassa myös objektiivinen tarve kansankuvan murrokseen. Suomalainen yhteiskunta oli saavuttanut määrätyn historiallisen kehitysvaiheen, jolloin tarvittiin kipeästi maalaisväestön ja sen yhteiskuntapsykologian uudestiarviointia. Kauno-kirjallisuus osallistui tähän tehtävään omalla tavallaan.

Marxilaiset teoreetikot, varsinkin Lenin, ovat usein tähdentäneet talonpojan aseman kaksinaisuutta luokkayhteiskunnassa. Yhtäältä talonpoika on raataja ja uurastaja, joka otsa hiessä hankkii jokapäiväisen leipänsä ja elää omalla työllään. Mutta toisaalta hän on maata omistava isäntä ja pikkuporvari, jonka maailmankuva voi muodostua melko rajoittuneeksi.

Yhteiskunnallisen kehityksen eri vaiheissa näiden kahden ominaisuuden merkitys ei pysynyt samana, se vaihteli ja muuttui. Monet viime vuosisadan suomalaiset kirjailijat ylistivät vapaata pellonperkajaa ja viljelijää, josta täydellä syyllä on sanottu, että »talonpoika elättää kaikki, kuninkaasta hiireen saakka». Feodaalisessa sääty-yhteiskunnassa tämä oli varsin ajankohtainen aihe. Silloin talonpojisto ja torpparisto käytännöllisesti katsoen muodostivat Suomen kansan. Edistyksellinen kirjallisuus piti tehtävänänsä saada tämä feodaaliyhteiskunnan viimeinen sääty vahvistamaan kaikki oikeutensa ja tiedostamaan oma merkityksensä yhteiskunnassa. Jaakko Juteini korosti usein aja-

tusta, että talonpojat olivat yhteiskunnan perusta, sen mahtava virta joka sai liikkeeseen valtion myllynkivet, kun taas herrat olivat vain hyödyttömiä vaahoita. Tunnetussa laulussaan Arvon mekin ansaitsemme Juteini tarkoitti nimenomaan raatavan viljelijän arvoa. Sama teema löysi jatkonsa Kiven tuotannossa, joka Uudistalon perhe -nimisessä runossaan kirjoitti:

*Onnen myyri on se mies,  
Kellä oma tanner on...*

Vielä paljon myöhemmin, kuten Arvid Järnefeltin v. 1907 ilmestynyt tunnettu pamfletti Maa kuuluu kaikille! osoittaa, tämä vaativa iskulause oli jatkuvasti ajankohtainen, koska maassa oli suuri määrä maatonta väestöä.

Silti 1900-luvun alussa suomalainen yhteiskunta oli uudessa vaiheessa Juteinin ja Kiven aikaan verrattuna. Yhteiskunnallisen liikkeen johtoon nousi uusi luokka, teollisuustyöväestö, jonka liittolaisiksi kehittyi maaseudun köyhälistö. Sosiaalinen työväenliike ja itse historiallinen ajankohdasta asettivat talonpoikaiston uuteen valoon. Paitsi raatajaa talonpojassa, jopa torpparissakin huomattiin myös pienomistaja, ja juuri pienomistajan rajoittunut mentaliteetti on Lassilan naurun kohteena.

Toisin kuin romaanissa Tulitikkuja lainaamassa, jonka päähenkilöt ovat Liperin varakkaita talonpoikia, Pirttipohjalaiset -romaanin henkilöt ovat köyhiä vuokraviljelijöitä, jotka muokkaavat toisen maata. He asuvat surkeissa tönöissä, joiden rikkoutuneet ikkunalasit on paikattu tuohella. Heillä on kullakin vain yksi lehmänkantura lävässänsä ja puute on muutenkin niin ankara, että ainoa millä he voivat kerskailla on näлкиintyneiden lasten lukumäärä. Mutta he pyrkivät kuitenkin isänniksi, se on heidän elämänsä toive. Sekä Pirhonen että Jumppanen haaveilevat joskus kohoavansa vuokraviljelijöistä Pirttipohjan maiden jakamattomiksi valtiaksi, ja siksi heistä näyttääkin, että mahdollisimman suuri määrä kasvavia työntekijöitä perheessä lähentää tätä toivottua tavoitetta. Lastenteossa jälkeen jäänyt Pirhonen pelkää joutuvansa Jumppasen rengiksi.

Pirttipohjalaiset riitelevät paljon keskenään, heidän arkensa on tulvillaan eripuraisuutta ja oikeusretelöitä, joiden syyinä ovat omistussuhteet. Samalla kautta koko romaanin kulkee unelma ihmisten solidaarisuudesta, naapurien järkevästä yhdistymisestä. Mutta väriltään tämä unelma on kuitenkin vielä uusromanttista idealismia, joten sekin törmää tekijän

nauruun ja pilaan. Salaviinanpoittajien seurassa öisessä metsässä Jumppanen ja Pirhonen rupeavat humalapäissään ylistämään muinaista suomalaista metsävaupautta ja yhteishenkeä, he jo uskovat ja vannovat, että »aina maailman loppuun asti ei Pirttipohjasta enää kuulu muuta riitaa kuin harakan sapatusta». Silti he ryhtyvät uudelleen loputtomiin riitoihin ja katkerasti tunnustavat, että »salakavalahan tämä on koko Pirttipohja selvänä ollessaan».

Mielestäni on perin tärkeää ymmärtää, että Lassilan nauru yksityisomistuspsykologialle ei käänny suinkaan tasavertaisuutta, todellista inhimillisyyttä koskevan ihanteen kieltämiseksi. Se kieltää vain sen uusromanttisen harhakuvitelman, jonka mukaan porvarillisuudesta voidaan vapautua kääntymällä ihannoituun muinaisuuteen. Lassilan katse oli nyt suunnattu eteenpäin, nykyaikaisen yhteiskunnan kamppailuihin ja kehitykseen. Työläillä kokeiluilla, sekä satiirikkona että Irmari Rantamalana, hän vapautui harhakuvista ja läheni historiallisen kehityksen realistista suuntaa kohti.

Mainittakoon, että eräät muutkin suomalaiset kirjailijat, jotka aloittivat uusromantikoina, myöhemmin luopuivat uusromanttisista ihanteistaan ja tekivät niistä pilaa. Mutta heidän kehityssuuntansa oli kuitenkin toinen. Tästä johtuu mielestäni ero Maiju Lassilan ja esimerkiksi Joel Lehtosen satiirin välillä. Pysyn tässä mielipiteessäni huolimatta siitä, että eräät tutkijat eivät näe huomattavaa eroa mainittujen kirjailijoiden välillä. Muun muassa Pekka Tarkka tohtorinväitöskirjassaan jotenkin kummastuneena huomauttaa minun näkökannastani, että Lassilan »deidealisoitujen», animaaliset ja groteskit maalaiskansan edustajat Karhu muka yllättäen hyväksyy kirjassaan, mutta hylkää vähätellen Lehtosen satiirin ja realismin.

Kysymys teoksessani ei ole kuitenkaan »hyväksymisestä» eikä »hylkäämisestä», vaan kahden kirjailijan periaatteellisesta erosta, jonka perustana olivat maailmankatsomukselliset syyt. Lehtosen maailmankatsomus oli Lassilaan verrattuna paljon pessimistisempi ja lohduttomampi. Lehtonen ei pystynyt löytämään aikansa yhteiskunnasta minkäänlaista rakentavaa aatetta, kun taas Lassila päätyi sosialismiin, työväenluokan maailmankatsomukseen. Tahtoisin korostaa, että Lassilan ja Lehtosen välinen rajalinja on objektiivisesti olemassa. Se on esteettistä laatua, vaikka sen perustana ovat maailmankatsomukselliset syyt.

Lassila ei ollut mikään pinnallinen optimisti, eikä hänen omakaan elämänsä ollut ruusuilla tanssimista, mutta hänen aatteellisilla etsinnöillään ja taiteellisilla pyrkimyksillään oli määrätty suunta, paljon määrätympi kuin Lehtosella.

Pekka Tarkka itse siteeraa teoksessaan melko runsaasti Lehtosen lohduttomia arvioiteja maailmasta ja ihmisistä, joita kirjailija vertasi sitten häkkiin, petolaumaan, syöpäläisiin jne. Siinä ilmeni syvää pettymystä, jopa ihmisvihaakin. Ja tämä ihmisviha oli sekä yhteiskunnallista että biologista. Olkoon että ihmisvihainen pessimisti on vain osa Lehosta. Silti se on tärkeä osa, joka olennaisesti värittää hänen realismiaan, muuttaa sen melko synkäksi. Tämä ei ole vain minun henkilökohtainen vaikutelmani, vaan muutkin kriitikot ovat tähdentäneet Lehtosen pessimististä näkemystä. Veijo Meri on sattuvasti sanonut, että Lehtonen koki suomalaisen kansanelämän alarekisterissä, ja saman alarekisterin hän toi suomalaisen kirjallisuuteen, kansankuvaukseen.

Toistan vielä kerran, että Lehtosen realismilla ja satiirilla on ehdottomasti arvonsa, mutta kysymys onkin nyt siitä, missä Lehtosen satiiri eroaa Lassilan satiirista. Lehtosella oli taipumusta liian laajoihin pessimistisiin yleistyksiin, kun taas Lassila yhteiskunnallisena arvostelijana ja totuudenetsijänä pysyi tiukemmin aikansa historiallisissa rajoissa. Siitä hänen satiirinen naurunsa sai yhteiskunnallista määrätietoisuutta, se paljasti historiallisesti konkreettisen pahan, eikä elämän traagisuutta ja mielettömyyttä yleensä. Lukijana minusta ainakin tuntuu, että Lassilan naurussa ei ole traagisen umpikujan tunnetta. Hänen naurunsa voi olla purevaa, mutta samalla se on hilpeätä ja elämänmyönteistä. Vaikka hänen satiirinsa ei ilmennäkään välittömästi kirjailijan yhteiskunnallista ihaannetta, se antaa kuitenkin negatiivisessa muodossa jonkinlaisen aavistuksen hänen tavoitteistaan. Kuvamalla vääristyneitä ihmiskasvoja ja rajoittuneita luonteita hän panee meidät ajattelemaan todellisesta ihmisarvosta. Korostamalla inhimillisyyden puutetta yhteiskunnassa hän välittää meille sen huutavaa tarvetta. Silti tämä ei kumoa sitä tosiasiaa, että satiirisella kuvaustavalla, sen estetiikalla ja sen kartoittamalla elämänpiirillä on omat rajansa. Lassila tuli kokemaan tämän omalla tavallaan. Satiirikkona ja humoristina häntä täydensi Irmari Rantamala, jona hän esiintyi kokonaan toisessa ominaisuudessa.

Terävimmillään Lassilan satiirinen nau-

ru aikansa yhteiskunnalle on romaaneissa Liikaviisas ja Kuolleista herännyt, jotka ilmestyivät painosta 1915 ja 1916. Samana vuonna 1916 hän julkaisi Irmari Rantamalana tunnetut Porvarikirjeensä, joissa hän teki julkisesti valinnan sosialismin hyväksi.

Olen pyrkinyt selittämään Lassilan kirjailijaminän »kaksijakoisuuden» tietynlaisena yrityksenä voittaa koomisen elämäntilanteen yksipuolisuus, varsinkin kun hän kuvasi kansan elämää ja otti henkilönsä talonpoikien parista. On otettava huomioon, että satiirikon ja humoristin nauru on suhteessa todellisuuteen aina jossain määrin yksipuolinen. Silloinkin kun satiirikko pyrkii mahdollisimman laajaan kuvaukseen, se onnistuu yhtä kaikki vain »yhdeksi kyljeltä», kuten venäläinen kirjailija Gogol on sanonut. Olen jo korostanut, että satiirinen nauru on ennen kaikkea todellisuuden aikansa eläneiden ja tuhoon tuomittujen puolien kritiikkiä eikä niiden tendenssien kuvaamista, joiden puolella on tulevaisuus. Koomisuuden puitteissa on mahdotonta antaa kaiken käsittävää kuvaa yhteiskuntaelämästä sen edetessä uusia historiallisia rajoja kohti. Kun esim. Gogol pohdiskeli Kuolleissa sieluissa Venäjän tulevaisuutta ylevässä mielessä, hänen oli pakko keskeyttää koominen kerronta ja turvautua korkealentoisiin lyyrisiin sävyihin. Kuolleiden selujen jatko-osissa hän suunnitteli vakavan eepin kerronnan voimistumista, siis pyrki esiintymään jo eepikkona, ei varsinaisena satiirikkona.

Lopuksi tahtoisin mainita, että Lassila on suhteellisen hyvin tunnettu myös Neuvostoliitossa. Sattui niin, että 40-luvun lopulla Lassilan novellit eksyivät tunnetun neuvostoliittolaisen humoristikirjailijan Mihail Zoštšenkoon näköpiiriin. Tämä oli onni Lassilalle ja samalla se tuotti suurta tyydytystä kääntäjälle, sillä hän oli keksinyt etevän suomalaisen humoristin. Mihail Zoštšenko ei osannut suomea, hän työskenteli apulaisen turvin, mutta hän oli armoitettu humoristinen lahjakkuus ja se korvasi kaiken. Juuri tälle varsin harvinaiselle yhteensattumalle, jolloin sekä kirjailija että kääntäjä ovat molemmat suuria humoristeja, on Lassila kiitollisuudenvellassa siitä, että hän venäjäksi puhuttelee lukijaansa täydellä voimalla.

Mihail Zoštšenko ehti kääntää kaksi Lassilan romaania, Tulitikkuja lainaamassa ja Kuolleista herännyt. Ne ovat erinomaisia käännöksiä, joissa on todellisen lahjakkuuden leima. Ne ovat saaneet osakseen tunnustusta niin ammattikirjaili-

jain piirissä kuin lukijainkin keskuudessa.

Tässä yhteydessä muistan erään hauskan seikan. Olin vielä opiskelija ja Petroskoin yliopistossa oli eräs kasvitieteen professori, kaunis pitkä mies, jolla oli komea parta ja uljas ryhti. Hän oli hie-man sellainen renessanssityyppi, osasi nauttia elämästä, ihaili kauniita naisia, antoi arvoa ruualle ja juomille, arvosti hyvää kirjallisuutta. Hän sattui lukemaan

Lassilaa, ihastui tähän, ja koska hän tiesi että minäkin jossain määrin tunsin Suomen kirjallisuutta, niin hän mielellään keskusteli kanssani Lassilasta, jopa niinkin, että joskus kadulla hän tavanomaisen tervehdyksen sijasta sanoi: no niin, muistatko miten ovelasti se Vatasen Jussi ja Ihalaisen Antti niitä naimakauppoja hieroivat. Ja minun oli myönnettävä että ovelasti se heiltä kävi.

V. MARKOV

## Neuvostoihmisen elämänmuoto

Elämänmuotomme tutkimis- ja kehittämistehtävät ovat astuneet päiväjärjestykseen kypsyneen sosialistisen yhteiskunnan vaatimina. Tehtävien ratkaisu edellyttää suurten sosiaalisten ja taloudellisten toimenpiteiden sekä aatteellisen kasvatustyön elimellistä yhdistämistä ihmisten jokapäiväiseen elämään, heidän työhönsä ja elinoloihinsa.

Näille ongelmille on omistettu suuri määrä sosiologiiden ja publisistien tutkimustöitä. Huomiota herättää Poliittisen kirjallisuuden kustantamon julkaisema kirja »Sosialistinen elämänmuoto», joka kuvaa monipuolisesti elämänmuotomme, tekee tunnetuksi sen arvoja ja sen kiistämättömiä etuja.

Kirja on askel eteenpäin myös ongelman tieteellisessä erittelyssä — tekijä pyrkii yhdistämään teoreettisen pohdinnan kehittyneen sosialismin ajankohtaisiin tehtäviin. Erikoisen mielenkiintoisia ovat ne kirjan luvut, joissa sosialistisen elämänmuodon arvojen tunnetuksitekeminen on kytketty sen kehittämistä koskevien tehtävien käsittelyyn. Tämä yhteys näkyy selvästi kirjan niissä luvuissa, joissa pohditaan sosialistisen elämänmuodon sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia perusteita sekä tieteellis-teknisen kumouksen vaikutusta siihen.

Sisältörikasta aineistoa tarjoaa kirja niin ikään neuvostodemokratiasta, joka takaa jokaiselle todelliset oikeudet yhdistettyinä ihmisen velvollisuuksiin yhteiskun-

taa kohtaan. Kirjassa korostetaan sosialistiselle elämänmuodolle ominaista yleisen miellipiteen käytännöllistä tehokkuutta. Sosialismin oloissa se on rakentavaa ja määrätietoista, se pohjautuu objektiivisiin tietoihin ja on suunnattu palvelemaan kommunistisia ihanteita. Kirjan useassa luvussa käsitellään arvostelun ja itsearvostelun kehitystä, perustellaan niiden tärkeää sosiaalista merkitystä, koska kritiikki ja itsekritiikki edistävät yhteiskuntaelämän objektiivisten olojen parantamista sekä kasvattavat samanaikaisesti ihmistä ja tehostavat heidän kykyjensä kehittämistä ja soveltamista. Kommunismin rakentamisessa kritiikki johtaa joukkojen luovan suorituskyvyn lisääntymiseen.

Kirjassa on pyritty rajoittamaan elämänmuodon sisältöä ihmisten tietoisuuden ja toiminnan arvokkailla vaikuttimilla, esittämään aineelliset edellytykset elämänmuodon ulkopuolisena, vaikkakin siihen vaikuttavana tekijänä. Tämä on epätarkka asenne. Elämänmuoto on kompleksinen, synteettinen ilmiö. Sosialistisen elämänmuodon kehityksen perustana on neuvostoihmisten työn ja jokapäiväisen elämän aineellisten edellytysten määrätietoinen uudistamisprosessi, jota toteutetaan laajamittaisesti.

Tekijät ovat onnistuneet esittämään runsaan aineiston kyllin selvästi, suppeasti ja samalla helppotajuisesti ja tämän ansiosta kirja on mielenkiintoinen ja hyödyllinen laajalle lukijakunnalle.